

KISS LÁSZLÓ

„AZ ÉLETET A NEMZETNEK ADJUK”.

LUDOVÍT ŠTÚR (1815–1856)

„Kezdetben volt a szó. Ludovít szava volt ez és belőle kezdett kifejlődni a mi szlovák életünk”.¹ Ezzel a csattanós, bár kissé patetikus mondattal zárul Ján Juríček Štúr-életrajza. A szlovák politikus életéről, nemzetémbresztői tevékenységéről – eltérően a magyar történetírástól – a múlt évszázadban számtalan szlovák, cseh és angol nyelvű életrajz, tanulmány, dokumentumgyűjtemény stb. készült. Egykori és mai szlovák méltatói – egy-két kivételtől eltekintve – olyan fedhetetlen és „támadhatatlan” politikust látnak benne, aki a 19. századi szlovák nemzeti mozgalomban, illetve történelemben pótolhatatlan és feltétlenül pozitív szerepet töltött be. A pártatlan elemző számára viszont a gazdag Štúr-irodalomból egy ellentmondásokkal teli, sikerekben és kudarcokban egyaránt bővelkedő politikusi és emberi életpálya bontakozik ki.

Az elemzés több vonalon folytatható és eltérő következtetésekre ad lehetőséget. Viszonylag egyszerű feladatra vállalkozik az, aki a magánember Štúr életét követi nyomon. A szlovák történetírás mégis kevés figyelmet fordít erre a területre. A másik megközelítés a szláv–szlovák nemzeti ébredés, illetve a szlovák nemzeti mozgalom folyamatába illeszti a politikus Štúr tevékenységét. Az 1830-as évek második felétől ugyanis a szlovák mozgalom és Štúr sorsa elválaszthatatlanul összefonódott. Magánélete, egyéni sorsa feloldódott a szláv–szlovák nemzeti törekvésekben. Küldetéstudattól fűtve, egyfajta önkéntes aszkézist vállalva, tudatosan nem nősült meg, így örökségét folytatni tudó gyermekei sem születtek. Erről már fiatalon döntött. „A nemzet az én (életem) tárgya, erre a célra telik az élet minden órája... Az életet a nemzetnek adjuk!” – írta húsz éves korában, 1835. február 16-án.² Bármelyik életutat is nézzük, egyik sem egyenes ívű és nem is maradéktalanul sikeres. Ugyanakkor Štúr életútja jól tükrözi a maroknyi szlovák nemzet-émbresztő igen nehéz helyzetét és heroikus, önfeláldozó küzdelmét a vélt vagy

¹ Ján Juríček: Ludovít Štúr. Stručná biografia. Mladé letá, Bratislava. 1971. 224. (A továbbiakban: *Juríček*)

² P. Cendekovičnak, 3. levél. In: Listy Ludovíta Štúra I. 1834–1843. Vyd. SAV, Bratislava. 1954. 20–22. (A továbbiakban: *Listy I.*)

valós szláv–szlovák nemzeti célok megvalósításáért. Az alábbi rövid tanulmány a két megközelítés kombinálásával próbálkozik.

A fiatal Štúr

Ludovít Štúr nagyapja még az Erdődy uradalom alattvalója volt, de a fiából már tanult ember, evangélikus kántortanító lett. Štúr édesapja 1813-ig Trencsénben élt. Tanította a gyermek František Palackýt, a cseh nemzeti mozgalom leendő vezetőjét is. 1810-ben feleségül vette a helybéli mészáros lányát, aki az idő során négy fiúval és egy lánnyal ajándékozta meg. A legidősebb Karol még Trencsénben született. Ludovít (1815. október 29.) és Samuel már a Trencsén megyei Zay-Ugrócban, a Zay grófok birtokán látta meg a napvilágot.³ Szlovák életrajzírói – Karol Golán nyomán – nagy nyomatékot helyeznek azokra az élet- és jellemformáló hatásokra, amelyek gyermekkorában a szülői házban és környékén érték, ahol szerényen, de tevékenyen és erkölcsösen éltek. Ebben a természet által körülölelt falusi környezetben az édesapja művelt, szigorú, de következetes embernek számított. Az apa számos jó tulajdonsága – állhatatosság, szívósság, céltudatosság, alkotó gondolkodás – a fogékony fiú jellemének is részévé vált. Csendes, jószívú, szerető anyjától az érzelemgazdagságot, becsületességet, vallásosságot és a nép szeretetét örökölte.⁴

Feltehetően az édesapjától sajátította el az elemi iskolai ismereteket. Így nem volt akadálya annak, hogy 1827 augusztusától – két helybéli társával együtt – a győri középiskolába jelentkezzen.⁵ Szűkös anyagi lehetőségei miatt Ludovít Štúr Kis Jánossal egy szállásra, egy szobába, sőt közös ágyra került. A Győrben eltöltött két esztendő alatt a magyar nyelv tanulásában jól

³ Karol Golán: Štúrovské pokolenie. (Výber diela). Vyd. SAV, Bratislava. 1964. 12–14. (A továbbiakban: Golán, 1964.) – Az uraság személye azért fontos, mert 25 év múlva a politikai Štúr éppen egykori földesurával, a magyarországi evangélikus egyház főfelügyelőjével vívja élete egyik legnehezebb és legfontosabb politikai csatáját. Zay Károly gróf fogja eltávolíttatni pozsonyi segédtanári állásából is. A kiváló irodalomtörténész, Sziklay László szavait idézve: „A kántor fia szembeszállt a gróffal. A kunyhó és kastély (ama korban sokszor idézett kép) párviadala lett belőle. Štúr kezdettől fogva szembeszállt mindenkivel és mindennel, ami szlovák koncepciójának útjában állott.” Erről: Sziklay László: A szlovák irodalom története. Akadémiai, Bp. 1962. 54–55. (a továbbiakban: Sziklay, 1962.)

⁴ Golán, 1964. 15.; Jozef Miloslav Hurban: Ludovít Štúr/Rozpomienky. Slovenské Vydateľstvo Krásnej Literatúry, Bratislava. 1959. 29–30. (A továbbiakban: Hurban)

⁵ Felső-magyarországi nemesi és értelmiségi családoknál évszázadok óta szokásban volt, hogy a gyermekeiket 1–2 esztendőre magyar nyelvi és kulturális környezetbe küldték ún. „magyar szóra”. Az 1820-as évek végén azonban már új időszak kezdődött. Szlovákok és magyarok kezdtek egymásra rosszállóan tekinteni.

haladt. Hamar elnyerte a szláv szellemű Leopold Petz professzor jóindulatát is.

1829. szeptember 4-én Pozsonyba került a nagy hírű evangélikus líceumba. Közismert, hogy a 32 000 lakosú Pozsony nemcsak „koronázó város”, nemcsak a magyar országgyűlések színhelye volt. A szlovák nemzeti mozgalomban – Prágához hasonlítható – korlátozott kulturális és diákcentrum szerepet töltött be. A városban négy-négy nyomda és könyvkereskedés működött. Az evangélikus líceumban, a katolikus érseki gimnáziumban és a királyi jogakadémián összesen kb. 2000 hallgató tanult.⁶ A szlovákok és a magyarok mellett jócskán akadtak itt csehek, morvák, délszlávok és egyéb szlávok is.

A 19. század első felében Pozsony (és az evangélikus líceum) a szlovák nemzeti ébredés és mozgalom központjává vált. Itt jöttek létre az első folyóiratok, egyházi oktatási intézmények, tudományos, irodalmi egyesületek és társaságok. 1803-ban Juraj Palkovič, Bohuslav Tablic és Juraj Ribay az evangélikus líceumban megalakították a Csehszláv Nyelv és Irodalom Tanszéket, valamint a Szláv Intézetet. A tanszék vezetője hosszú időre Juraj Palkovič lett. A cseh és a szlovák nemzeti mozgalom számos későbbi vezetője – František Palacký, Ján Kollár, Pavol Jozef Šafárik, Jozef Miloslav Hurban, Michal Miloslav Hodža stb. – tanult az országban egyedülálló evangélikus líceum falai között. Mivel az 1820-as évek második felében a szláv szellemű pozsonyi teológushallgatókat egyre kevésbé elégítették ki J. Palkovič rendszertelen, száraz latin nyelvű előadásai, 1827-ben – a bécsi Cseh–Szláv Egyesület és a késmárki önképzőkör mintájára – létrehoztak egy szláv könyvtárat, valamint megalapították a Cseh–Szláv Társaságot, amely nyelvi-irodalmi önképzőkörként működött.⁷

Amikor a 14 éves Ludovítot 1829 őszén a Társaságba felvették, már olyan ismert személyiségek tevékenykedtek itt, mint a költő Samo Chalupka, a bátyja, Karol Štúr (akikre különös tisztelettel tekintett), valamint Daniel Lichard, Matej Holko, a Šulek és a Godra testvérek, Michal Hlaváček vagy M. M. Hodža.⁸ Élénk érdeklődéssel és szimpátiával követték az 1830/1831-es oroszellenes lengyel felkelés eseményeit, majd annak leverése után a lengyel emigráció tevékenységét. Štúr szemtanúja volt a szláv érzelmű pozsonyi ifjúság, illetve a kollári szláv gondolat első komoly válságának is. Az

⁶ *Juriček*, 22.; *Golán*, 1964. 16–17.

⁷ A diáktársaságról, az „ifjú szlovák mozgalom”-ról és Štúr szerepéről bővebben lásd pl. *Peter Brock*: Slovenské národné obrodenie 1787–1847. Kalligram, Bratislava. 2002. 60–67. (A továbbiakban: *Brock*)

⁸ *Imrich Sedlák*: Ludovít Štúr a slovenské študentské hnutie. In: *Ludovít Štúr v súradniciach minulosti a súčasnosti*. Zostavil *Imrich Sedlák*. Matica Slovenská, Martin. 1997. 30. (A továbbiakban: *Sedlák* 1997.); *Hurban* 43.; *Juriček* 22.

orosz–lengyel konfliktus ugyanis a Társaság tagjait orosz- és lengyel „párt-ra” szakította szét.⁹

Az 1830-as évek első felében a Társaság ülésein többnyire még csak kedvenc költői (Ján Kollár, Ján Hollý, Adam Mickiewicz stb.) verseit szavalta, miközben saját versekkel is próbálkozott, a későbbiekben is kevés sikerrel. Szorgalmasan tanult és szépen haladt előre a görög–római klasszikusok, a művészettörténet, a (görög, francia, német, latin és a szláv) nyelvek, valamint a retorika, a matematika és a történelem tanulásában. Anyagi-pénzügyi gondjai azonban továbbra is megmaradtak. Pozsonyba kerülésekor az első tanévben a Zay alapítvány által támogatott alumneumban étkezett. A következő tanévben a konviktusban lakott és – mivel otthonról egyre kevesebb pénzt kapott – Karol bátyja támogatására szorult. Ösztöndíj kérelmét ugyanis – Zay Károly gróf támogatásának dacára – elutasították.¹⁰

Igy amikor 1833-ban Karol végzett és távozott Pozsonyból, tanulmányai átmeneti félbeszakítására kényszerült. Idősödő szülei ugyanis úgy gondolták, hogy már eleget tanult, és otthon van szükség rá. Engedelmes gyermekként 1834 elején hazatért. Február és augusztus között uradalmi tisztviselőként (írnokként, illetve felügyelőként) dolgozott a Zay uradalomban. A hazai táj dombjai és völgyei között megbúvó falvakat járva még közelebb került a szlovák népi élethez. Az erősen szláv tudatú ifjú mindenhová magával vitte talizmánját, a történelmi kútfőként kezelt „Szlávság leányá”-t, amelyben Ján Kollár irodalmi formában fejtette ki az Európában élő szlávok összefogásának szükségességét. Kollár ekkortájt megjelenő „Népdalok” (Národné spievanky) gyűjteményét is haszonnal forgatta.¹¹ Annál kevésbé tetszett neki a tisztviselői munka, amelyet az uradalmi pálinkafőző felügyelete során teljesen megutált. Ez a felismerés, a tanulás utáni vágy, főleg pedig S. Chalupka lelkére beszélő levele, amelyben a visszatérésre szólította

⁹ Chalupka polonofilizmusa olyan erős volt, hogy 1831 nyarán önkéntesként harcolt a lengyelek oldalán és sebesülten tért haza. A fentiekre lásd: *Golán* 1964. 17–18. – Ján Kollár dolgozta ki az 1820–1830-as években a hatalmas és dicső „szláv nemzet” törzseinek és dialektusainak (oroszok, lengyelek, csehek és délszlávok) nyelvi, kulturális, tudományos együttműködésére irányuló „szláv kölcsönösség” gondolatát. Kollár „kulturális pánszlávizmus”-ának igen nagy hatása volt különösen a szlovák, a cseh, a délszláv és az orosz nemzeti tudat kialakulása szempontjából. – Kollár életére és munkásságára újabban lásd *Kiss László: Ján Kollár – a költő, tudós és politikus (1793–1852)*. In: „Emberek és eszmék...” Szerk.: *Gebei Sándor*. Eger, 2001. 165–182.

¹⁰ *Golán* 1964. 18–19.

¹¹ *Hurban* 45–46.; *Juriček* 26–27.; *Sedlák* 1997. 31. – Hamarosan elkészült Ján Kollár „Az irodalmi kölcsönösségről” írott tudományos munkája is. Legátfogóbb módon ebben fejtette ki „szláv kölcsönösség”-gel kapcsolatos – Štúrta is nagy hatást gyakorló – nézeteit, „kulturális pánszlávizmus”-át. Lásd: *O literárnej vzájomnosti*. Vyd. SAV, Bratislava. 1954.

fel, megtették a hatásukat. 1834 szeptemberében örömmel tért vissza Pozsonyba.

Az evangélikus diáktársaság élén

Štúr visszatérése idején az evangélikus liceumban működő önképző diákkör éppen megújulóban, átalakulóban volt. Alexandr Boleslavín Vrchovský (bécsi joghallgató), Samo Chalupka (Bécsben végzett teológus, a pozsonyi fiatalok képviselője a császárvárosban működő Cseh–Szláv Egyesületben), valamint a cseh František Cyril Kampelík (bécsi orvos) a lengyel forradalmi mozgalom lelkes pártfogói voltak. Társaikkal együtt azon fáradoztak, hogy Pozsonyt az „ifjú szlovák mozgalom” központjává tegyék és bekapcsolják a szláv fiatalság szélesedő nemzeti hálózatába, a Prága – Krakó – Lvov – Pest – Brnó központú irodalmi együttműködésbe.¹² Ehhez viszont az evangélikus diáktársaság erősítésére, tevékenységének megújítására, új alapokra helyezésére volt szükség. Ebbe a törekvésbe illeszkedett S. Chalupka előbb említett levele is.

1834 őszétől tehát a teológiai kurzus hallgatójaként és a Társaság – ekkor már egyik népszerű – vezetőjeként azon fáradozott, hogy megvalósítsa a Vrchovský által nyáron kidolgozott újjító célokat. Ezek: 1. A tagok – érdeklődésüknek és képességeiknek megfelelően – a számukra legmegfelelőbb tudományterületen, a költészet, a filozófia vagy a történelem–földrajz–néprajz „osztály” valamelyikén képezzék magukat a „szláv nemzet” javára. 2. A felekezeti megosztottságot meg kell szüntetni, a pozsonyi katolikus akadémia szlovák fiataljaihoz is utat kell találni. 3. A szervező tevékenységet a szlovák társadalom alsóbb néprétegeire is ki kell terjeszteni, a nemzeti érzést fel kell ébreszteni. 4. Elsősorban a szláv nyelveket kell tanulni, s csak utána a többi nyelvet.¹³ Vrchovský szerint ugyanis a nyelv a vér, de a nemzet a test.¹⁴

Mivel az önképzőkör addigi titkára megbetegedett, 1834 decemberében Štúrt választották meg a Társaság titkárának, majd az 1835/1836-os tanévben az alelnökének is. (Az elnök a liceum egyik tanára, Matej Ševrlay volt.) A gyakorlati munka első eredményei hamarosan jelentkeztek. Már a titkárrá

¹² Az „Ifjú Szlovákia Mozgalom” mottója: „egy szív, egy vér... egyetlen egy haza” volt. Idézi: Brock 61.

¹³ Ján Hučko: Život a dielo Ľudovíta Štúra. Osveta, Bratislava. 1984. 33. (A továbbiakban: Hučko)

¹⁴ Sedláč 1997. 32.

választását követő évben 27-ről 50-re emelkedett a Társaság tagjainak száma.¹⁵

A líceumi előadások racionalista szellemiségének hatására nagy érdeklődéssel fordult a nyelvek (héber, szláv nyelvek, francia stb.), illetve a nyugat-európai racionalista és felvilágosult filozófusok – különösen Hobbes, Volney, Voltaire, Rousseau, majd Lamennais – munkái felé. A Miczkiewicz, J. Kollár, J. Holly vagy P. J. Safárik művei továbbra is a kedvenc olvasmányai voltak.¹⁶ 1836/1837-ben már Juraj Palkovič helyettes tanára a Szláv Intézetben. Mivel jó latinos volt, más professzorokat is gyakran helyettesített. Továbbra is szorgalmasan tanult és egyre jobban elmélyült a szláv nemzet történetének tanulmányozásában. Ezzel egyidejűleg kezdett felhagyni az addigi „talizmán”, „A szlávság leánya” istenítésével. Tudását és szlávok iránti szeretetét 1835 szeptemberétől inkább az önképzőkörben tartott előadásokon és – kedvenc költőinek verseit, valamint saját költeményeit felolvasó – irodalmi összejöveteleken igyekezett az alsóbb évfolyamosoknak átadni, nem sikertelenül. A hatalmas szláv nemzet történelme és irodalma, a nagymorva királyság, Dévény és Zobor, Husz János és a huszita mozgalom, Sobieski János és a sok szláv hős megragadták a fiatal diákok romantikus képzeletét. Ezek között a diákok között nemcsak szlovákok, hanem horvátok és szerbek is voltak. 1838-ban 46 szlovák és „20-nál több szerb” hallgatója volt. Ez utóbbiak száma 1841-re 31-re emelkedett. A szerb diákok tanulási költségeit Miloš Obrenović szerb fejedelem fedezte.¹⁷

A Társaság tagjai nyomdát, archívumot létesítettek, fejlesztették a könyvtári állományt (főleg szláv értelmiségiektől kapott könyvadományokból). 1836 tavaszán „Plody” címmel irodalmi almanachot adtak ki, amelyhez hónapokon át előfizetőket toboroztak. Keresték az utat a katolikus fiatalokhoz, Anton Bernolák fiatal követőihöz is. Élénk levelezést folytattak és személyes kapcsolatra léptek szlovák, cseh, délszláv, lengyel, orosz stb. tudósokkal, a szláv nemzeti mozgalmak vezető személyiségeivel. Erősítették az együttműködést a felső-magyarországi (lőcsei, eperjesi, késmárki stb.) evangélikus diákszervezetekkel, miközben új önképzőkörök alapításán fáradoztak (pl. Selmezbányán). A pozsonyi líceum evangélikus diákköre valóban az ifjú szlovák mozgalom szervező-irányító centrumává kezdett válni.

A műveltség- és a nemzeti tudat növelés igen fontos részének tekintették a hazai táj és a szlovák népi élet megismerését, mesék, mondák, népdal-

¹⁵ Hučko 33.

¹⁶ Hučko 28–30.

¹⁷ Vladimír Matula: Štúr a Slovanstvo. In: Ľudovít Štúr. Život a dielo 1815–1856. Vyd. SAV, Bratislava. 1956. 366. (A továbbiakban: Matula 1956.); Golán 1964. 26.; Branislav Choma: Ľudovít Štúr a Slovanstvo. Slovo, 2005/14. sz. www.noveslovo.sk/clanok, 1.; K. B. Štorchňak, 46. levél. In: Listy I. 136.

ok gyűjtését. A Társaság tagjai ebből a célból – főleg a nyári szünidőben – járták a vidéket. Ellátogattak történelmi városokba, kirándulásokat szerveztek a szláv–szlovák történelem egykori színhelyeire. Ezek közül kiemelkedett a Štúr-vezette szláv ifjak kultikus kirándulása a dévényi vár romjaihoz 1836 áprilisában. Tehetséges vidéki fiatalok közül új hallgatókat igyekeztek toborozni a pozsonyi líceumba és a Társaságba. 1836 nyarán Štúr is Szenice, Brezova, Myjava térségében járt – egyebek között – abból a célból, hogy a vidéki értelmiség néhány idősebb tagját is megnyerje a szláv–szlovák mozgalmaknak. Útja során a nagyra becsült Ján Hollýhoz is ellátogatott.¹⁸

A magyar nyelv híveit, a magyarosítás szószólóit egyre jobban irritálta a szlovák ifjúság szláv–szlovák öntudatának növekedése. „Elunod a sok Tatry, Kriván, Vaha (Vág), Szláva, Thron, Wlast, Národ, Szlovan s at. szókat hallgatni” – írta az elfogulatlanságra törekvő X. Y. Z. „Pozsonyból, Pestről, Csehországból ládászámra kapnak könyveket, s minden(ki) tanul és olvas, s olvas és tanul – tótul!!”.¹⁹ Egyre hevesebben támadták a „pánszláv” ifjú szlovák mozgalmat.

1836-tól Štúrnak egyéb tekintetben is egyre több problémája akadt. Ez év júniusában befejezte tanulmányait, de – szlovák életrajzíróinak magyarázata szerint – a tudásszomj és a nemzetéért való tenni akarás továbbra is a pozsonyi líceumban tartották. A Társaság alelnöke maradt, ám 1836 novemberében váratlan esemény történt. A. B. Vrchovský és néhány radikális társa Pozsonyba érkezett. Azonnal támadni kezdték Štúr egyszemélyi vezetési módszereit, „abszolutizmus”-át. A republikánus körök mintájára szervezeti-irányítási változtatásokat kezdeményeztek. A Társaság élére kollektív vezető testület, 9 fős választmány került. A háttérbe szorított Štúr alelnök maradt.²⁰

1837. február 1-jén J. Palkovič támogatásával a tantestület úgy döntött, hogy Ludovít Štúrt az idős professzor fizetés nélküli helyettesévé teszi. Cseh és lengyel nyelvtant és történelmet oktatott. 1837 nyarán tehát pénzügyi okokból arra kényszerült, hogy nevelői állást vállaljon a Nógrád megyei Romhányban, a volt országgyűlési követnél, Prónay János családjánál. A Balassagyarmat és Vác környéki térség etnikailag kevert volt. Jó alkalmat kínált arra, hogy felfrissítse magyar nyelvi és irodalmi ismereteit, s közben tanulmányozza a szlovák értelmiség „elfajzásá”-t, erősödő asszimilációját.²¹

¹⁸ Sedlák 1997. 35–36.; Karol Golán: Eudovít Štúr a slovenské národné hnutie v tridsiatych rokoch 19. storočia. In: Eudovít Štúr. Život a dielo 1815–1856. Vyd. SAV, Bratislava. 1956. 28. (A továbbiakban: Golán 1956.)

¹⁹ Daniel Rapant: Slovenský prestolný prosbopis z roku 1842. Diel II. Nákladom spolku Transcius v Liptovskom Svatom Mikulási, 1943. 33. dok., 118–120. (A továbbiakban: Rapant II.)

²⁰ Golán 1964. 30.; Sedlák 1997. 36.

²¹ Golán 1956. 33–34.; Golán 1964. 31.; Juriček 36.

Közben újabb nehézségei is támadtak. 1836/1837-ban a líceumban és Pozsonyban diákszavargások voltak. Szirmay egyházi felügyelő a királyi komisszárhoz fordult, aki katonai készültséget rendelt el. Végül néhány hangadót 14 napi fogságra ítélték. J. M. Hurban 24 napot kapott. Az óvatos Štúr távol tartotta magát az eseményektől. Ám mégis bekövetkezett az, amitől tartott: a hatalom betiltotta a magyarországi iskolákban működő diákszervezeteket. A líceumi diáktársaság – és Štúr alelnöki pozíciója – azonban csak formálisan szűnt meg 1837. április 5-én. Az Intézeten belül (más név alatt, a Csehszlovák Nyelv- és Irodalom Tanszék részeként) tovább működött.²²

A „szláv nemzet” feltétlen szolgálatát vállaló Štúrt meglepetésként értesült arról, hogy a nagyra becsült Samo Chalupka átmenetileg hűtlen lett a nemzeti ügyhöz és ideálhoz: megnősült. A fájdalmas hírt így kommentálta: „Chalupka, az egykor legtanulékonyabb, leglángolóbb Chalupka, egy nő ölében elszenderült”.²³ Az sem lehetett kellemes számára, hogy 1837 június végén az ifjú szlovák mozgalom radikális szárnyához tartozó A. B. Vrchovský, B. P. Červenák, P. V. Ollík, valamint S. Chalupka, Ct. Zoch, J. Šafárik, J. M. Hurban, M. M. Hodža és Társaság további néhány tagja „Vzajomnost” néven titkos társaságot hozott létre a lengyel Towarzystwo Filomatów nevű lengyel forradalmi szervezet mintájára. A mérsékelt szemléletű, a legális harci eszközöket és a hatalmat tisztelő, a vezetésben viszont „gyámkodásra” hajlamos Štúrt meg se hívták a szervezetbe. Egyébként is tekintettel kellett lennie helyettes tanári pozíciójára és az Intézet megmaradására.

A „Vzajomnost” ugyanis a Társaság számára nem engedélyezett tevékenységet folytatott. Jelentős szerepe volt a bécsi szláv szervezettel való kapcsolattartásban, a lőcsei, nagyszombati, késmárki, selmecbányai és madori diákszervezetek tevékenységének aktivizálásában, a lőcsei fiatalok „Jitrenka” almanachjának kiadásában stb. 1837–1838 folyamán nagy szabású akciót kezdeményeztek a szlovák etnikai területen élő, nemzetileg tudatos tanítók és tanárok mozgósítására. Gyűjtést szerveztek egy anyanyelvi tanszék, illetve a Matica kulturális szervezet létrehozására, népnek írott irodalmak kiadására. Együttműködést kezdeményeztek a pozsonyi katolikus akadémia diákjaival és a nagyszombati katolikus ifjúsággal a felekezeti ellentétek áthidalása céljából (ekkor még sikertelenül).²⁴

²² *Juríček* 39.; *Hučko* 50–51.

²³ Idézi: *Juríček* 40.

²⁴ *Hučko* 53–54. 57.; *Sedlák* 1997. 37–38.; *Golán* 1964. 36–37.

A nyelvújító, főszerkesztő és nemzetszervező

1838 késő nyarán Štúr már külföldre készült. A Prónay családtól kapott pénz, a líceum 200 arany ösztöndíja (amelyhez „az utóbbi években a líceumban szerzett érdemeiért” jutott) és Miloš Obrenović szerb despota pénzügyi segítsége nem volt elegendő ahhoz, hogy a berlini egyetemet választ-hassa. Be kellett érnie az ugyancsak jó hírű hallei egyetemmel. Távollétében a Társaság vezetését B. P. Červenák és A. H. Škultéty vették át.²⁵

Štúr világnézeti, eszmei-politikai fejlődése szempontjából a Halléban eltöltött két esztendő (1838–1840) korszakhatárnak, fordulópontnak tekinthető. Sok tudományos ismerettel, számos tapasztalattal gazdagodott. Személyesen tanulmányozta például a Lipcse környéki kis szláv népcsoport, a belvárosban lévő luzsicei szorbok életét, problémáit. Figyelemmel kísérte a hallei diákéletet és a német diáktársaságok (Burschenschaftok) nemzeti-hazafias egységtörekvéseit, a német romantika fő vonulatait. Alaposan megismerte és elsajátította Hegel idealista történetfilozófiáját, dialektikus gondolatrendszerét, fejlődéelméletét és módszertanát. Štúr világnézetének egyik szlovák kutatója úgy látja, hogy Štúr filozófiája elméleti szempontból nem volt eredeti. A hegeli filozófiát és módszertant csupán szabadon alkalmazta a szláv–szlovák viszonyokra.²⁶

A Halléban töltött két esztendő alatt – az addig meghatározó, Johann Gottfried Herder által ihletett nyelvnemzeti felfogás mellett – elsajátította az új, politikai töltetű német állam- és nemzetfelfogást is. Világnézeti fejlődése szempontjából nem elhanyagolható szerepet játszott az a tény, hogy a pozsonyi diáktársaság 1837 nyarán lefordította Samuel Hoič: „Sollen wir Magyarern werden” (1833) című német nyelvű vitairatát, amelyben a szlovák szerző konkrét javaslatokat tett Magyarország föderatív átalakítására, a magyarok és a nem magyarok együttélésének elősegítésére.²⁷

Štúr szemlélete és világlátása tehát számos eltérő forrásból táplálkozott. Szalatnai Rezső szavait idézve: „Ludovít Štúr profétikus vonású és tanulé-

²⁵ Idézi: Hučko 63. – Sorrendben lásd: Branislav Choma: Ludovít Štúr a Slovanstvo. Slovo, 2005/14. sz. www.noveslovo.sk/clanok_1; Sedlák 1997. 38. – Azt várta, hogy pozsonyi tanulmányai befejezése után a tehetséges J. M. Hurban is külföldre indul. Ő azonban pénz híján inkább kápláni állást vállalt Brezován. Lásd: Juríček 52.

²⁶ Elena Városová: Svetonázor Ľudovíta Štúra. In: Ľudovít Štúr. Život a dielo 1815–1856. Vyd. SAV, Bratislava. 1956. 113. (A továbbiakban: Városová 1956.)

²⁷ Samuel Hoič (Horvátovič, Domoljub álnéven): Sollen wir Magyarern werden? Fünf Briefe geschrieben aus Pesth an einen Freund an der Theis von D. D. Karlstadt, 1833., bei Prettnner. – Štúr világnézetére bővebben lásd: Városová 1956. 85–116.; Golán 1956. 35–36.; Juríček 44–54.; Hučko 63–73.; Rudolf Dupkala: Štúrov hegelianizmus. In: Ľudovít Štúr v súradniciach minulosti a súčasnosti. Zostavil Imrich Sedlák. Matica Slovenská, Martin. 1997. 77–83. (A továbbiakban: Dupkala 1997.)

kony lény volt. A lengyelektől vette a messianizmust, az oroszoktól a puskinsi magatartást, a németektől megtanulta az iskolázott gondolkodást, Kossuth és Havlíček–Borovský voltak mesterei az írástudásban és politikában”. Racionalista-romantikus lényét szláv–szlovák nemzeti szenvedély fűtötte, miközben a keresztény morál vezérelte. Halléban „nemcsak Herdert veszi be, hanem Hegelt is. Hegeltől tanulja, hogy a világ ellentétek közt halad a szintézis felé”, a világszellem korszakokon átívelő, egyre tökéletesebb önmegvalósítása felé. Kollárhoz hasonlóan Štúr „ezt a csúcsot Európában a szlávsnak tartja fenn. De legott korrigálja Kollárt is: nem baj, sőt előny a kis szláv népek önállósága. A tagok jelzik a törzs egységét...”²⁸

Az említett változások következtében a szlovák mozgalom élén Ján Kollár és a nemzetébresztők „idősebb” nemzedékének helyét a Ľudovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban és Michal Miloslav Hodža nevével fémjelzett „szlovák triumvirátus” vette át. „Štúr tehát nem szakít Kollár elméletével – írta Sziklay László –: változatlanul vallja a szláv kölcsönösség programját, de Kollár elmélete s Hegel filozófiája mellett átveszi Herder nézeteit a szlávok dicső jövőjéről, s Mickiewiczék messianizmusát is. Viszont már nem az elvont, egységes szláv nyelv az ideálja: a nép nyelvére, kultúrájára, dalaira, meséire, mondáira támaszkodva önálló szlovák irodalmi nyelvért és önálló szlovák irodalomért harcol”.²⁹ Ebben a változásban kétségtelenül szerepet játszott az is, hogy Štúrék azonosulni kezdtek a katolikus „újbermolákista” irányzat – hosszú időn át elutasított – ama álláspontjával, hogy a „szláv nemzet” több egyenrangú törzsből és nyelvből áll. Ezek egyike a csehekkel és másokkal is egyenlő szlovák „törzs” és nyelv.³⁰

Štúrék szláv tudata megmaradt, de az 1840-es évek első felében megjelent az önálló „szlovák törzsiség” koncepciója. Kialakulóban volt a szlovák nemzeti tudat. „Szlovákok vagyunk és szlovákként állunk a világ és a szláv-ság előtt” – írta Štúr 1846-ban. Barátja, harcostársa, J. M. Hurban is hasonlóképpen vélekedett: „A törzsünk felébredt, magát akarja, hogy önmaga által folyjék bele a szláv-ságba”.³¹ A szlovák nemzetébresztők Herderrel együtt

²⁸ *Szalmatnai Rezső*: A szlovák irodalom története. Gondolat, Bp. 1964. 55.

²⁹ *Sziklay László*: A szlovák irodalmi élet a múlt század hatvanas-hetvenes éveiben. In: *Szomszédainkról. Szépirodalmi*, Bp. 1974. 221.

³⁰ A szlovák katolikusoknak ugyanis – a nagyszombati Anton Bernolák jóvoltából – 1787 óta már volt irodalmi nyelvük: a nyugat-szlovák nyelvjárásra épített „bermolákčina”. Ezen a nyelven írta költeményeit a kiváló költő, Ján Hollý is. Az evangélikus Ján Kollár és „ifjú szlovák” tanítványai viszont a „bibličtiná”-hoz, vagyis a huszita (vagy králicei) biblia elavult cseh nyelvéhez, s ezzel együtt a cseh–szlovák nyelvi-kulturális egységhez ragaszkodtak. Legfeljebb a cseh nyelv szlovákosítása tűnt elfogadhatónak számukra.

³¹ Idézi: *Matula* 1956. 375. – A szlovák tudat és az új irodalmi nyelv megszületésére lásd: *Brock* 87–94.

vallották, hogy „nyelvében él a nemzet”. A szlovák törzsiség és szláv hovatartozás a szlovák nyelvben testesül meg. 1843-ban tehát úgy határoztak, hogy a legtöbb szlovák által beszélt közép-szlovák dialektusra támaszkodva megteremtik az új szlovák irodalmi nyelvet, a slovenčinát. „Ha nem lenne szlovák nyelv – hangsúlyozta Štúr egy évvel az új irodalmi nyelv kodifikálása után – nem létezne az én szláv felfogásom”.³²

A „szlovák triumvirek” nemzetszervező tevékenységét, „szakadár” törekvéseit rosszképpel nézték a cseh nyelvi-kulturális egységhez görcsösen ragaszkodó Ján Kollárék és a cseh nemzeti mozgalom vezetői. A magyar támadások is tovább folytatódtak. A sajtóviták háttérében az állt, hogy a magyar államnyelvért folytatott fél évszázados harc a végéhez közeledett. A magyarosító törekvések az 1840-es évek elejére már a szlovákok hit- és egyházi életét, az alsó fokú oktatást és a nyelvművelő, irodalmi diákegyesületeket is elérték. Az oktatás és a szlovák köznép magyarosításának szándéka összekapcsolódott – az evangélikus egyház főfelügyelőjévé 1840-ben kinevezett, bőszen magyarosító hírében álló – gróf Zay Károly egyházegyesítő tervével. A magyar többségű református és a német, szlovák többségű evangélikus egyház uniója magyar többséget eredményezett volna. Egy magyar tanítási nyelvű református főiskola terve is felmerült Pesten. A pozsonyi evangélikus liceumban működő Szláv Intézet, csehszlovák tanszék és a diák-társaság léte is kérdésessé válhatott. Štúrék tehát, akik hovatovább a szlovák nemzet létét látták veszélybe kerülni, erősödő ellenállást tanúsítottak.

A Halléból 1840 késő nyarán visszatérő Štúrt már ilyen kielemezett helyzet fogadta. Pedig őt akkor a politikától távolálló érzések foglalkoztatták. Hazatérőben ugyanis néhány hétig cseh barátja, Jaroslav Pospíšil házában időzött, ahol megismerkedett és mélyen beleszeretett annak gyönyörű, 19 éves húgába, Maria Pospíšilovába.³³ Rövid otthoni tartózkodás után újból elfoglalta ugyan helyét a – megélhetését csak úgy-ahogy biztosító – pozsonyi evangélikus liceum Csehszlovák Nyelv- és Irodalom Tanszékén, de Mariát nem tudta feledni. Lángolása nem maradhatott titok sem a diákjai, sem Hurban előtt, aki ezt írta Vrchofskének: „Nem tudom elhallgatni az újságot: Štúr megnősül”.³⁴ Végül nem nősült meg, mert – fájdalmas belső vívódás után – az értelem az érzelem fölé kerekedett: mindennél fontosabb a nemzeti ügy szolgálata.

³² Vladimír Matula: Ludovít Štúr. Szlovák Tudományos Akadémia Kiadóhivatala, Bratislava. 1956. 34. (A továbbiakban: Matula: L. Štúr. 1956.)

³³ Erről néhány szerelmes verse is tanúskodik, amelyeket a „Květy” cseh folyóiratba küldött 1840. novemberében. *Juríček* 53–54.; *Hučko* 76.

³⁴ Idézi: *Juríček* 58.

Így tehát 1841-től ő is bekapcsolódott az eldurvuló nyelvvitába és összeütközésbe került a Kossuth Lajos által vezetett liberális ellenzékkel, valamint nagyhatalmú földesurával, egykori jótevőjével, gróf Zay Károly szuperintendenssel is. Amint várható volt, 1843 decemberében felfüggesztették helyettes tanári állásából.

Ekkor már egy politikai lap kiadásán fáradozott. A szélmalomharcnak látszó közel négy esztendő küzdelem eredménnyel járt. Franz Anton Kolowrat államminiszter és az Államtanács jóvoltából 1845. augusztus elejétől heti két alkalommal megjelenhetett a „Slovenskje Narodnje Novini” („Szlovák Nemzeti Újság”), az első szlovák politikai újság. Főszerkesztője a hatalom számára megbízható Štúr lett.³⁵ Főszerkesztőként nagyfokú óvatosságra, lojalitásra, „arany középút”-ra törekedett. Nem kívánta megrontani a viszonyt a bécsi kormányzattal, a szlovák ügy konzervatív, arisztokrata támogatóival, az ellenzéki magyar liberálisokkal, a szláv mozgalmak vezetőivel vagy saját híveivel és vezetőtársaival. Ez az óvatos, konzervatív politizálás viszont belső konfliktusokat idézett elő. A vita főleg az újság vezetése, határozatlan irányvonala és bátortalansága körül folyt. A Štúr-csoport radikálisainak, J. M. Hurbannak, Ján Franciscinak vagy Janko Kráľnak nem tetszett Štúr diktatórikus főszerkesztői vezetői stílusa sem. Hiába hivatkozott a cenzúrára, „ami erősebb, határozottabb, mindent töröl, és könyörtelenül kihúzza..., s az emberek azután azt mondják, hogy a lap nem lép fel bátran! Hogy lépjen fel, ha nem lehet”!³⁶

A vezetésen belüli viták azonban tartósan nem bontották meg a cselekvési egységet. Az 1840-es évek második felében Štúr és társai össznemzeti méretű „apró munká”-ba kezdtek. Céljuk a szlovák nép felemelése, nemzeti öntudatra ébresztése, a társadalmi aktivitás növelése volt. Mértékletességi (józansági) és színjátszó köröket, vasárnapi iskolákat, dalárdákat és egyéb társaságokat igyekeztek szervezni, ám erőfeszítéseiket 1848 előtt kevés siker koronázta.

³⁵ L. V. Ferstl jelentése, amelyet J. Sedlnitzky rendőrminiszter megbízásából Štúr erkölcsi-politikai arculatáról készített, egyebek között kiemelte a szlovák politikus műveltségét, magyarellenességét, a szlovák nyelv és nemzet iránti hevületét, valamint az állami vezetés és az uralkodóház iránti odaadását. Összességében a jelentés úgy ítélte meg, hogy Štúr „teljesen kvalifikált a szlovák újság kiadására”. Lásd *Mária Vyvialová: Slovenskje Narodnje Novini. Boje ich povolenie*. (Študia a dokumenty.) Gemerská Vlastivedná Spoločnosť v Rimavskej Sobote, 1972. 21. dok. 215–218., illetve 138–139.

³⁶ Štúr levele 1845. október 17-én S. B. Hroboňnak. In: *Listy Ľudovíta Štúra II. 1844–1855*. Vyd. SAV, Bratislava. 1956. 101–102. (A továbbiakban: *Listy II.*) – Egyéb kérdésekben is jelentős különbségek voltak Štúr és Hurban nézeteiben. 1847. október közepén például a szláv vezetők bécsi találkozásánál egy diák figyelte arra, hogy Štúr és Hurban „egymással szüntelenül civakodtak in rebus politicus”. Idézi: *Golán* 1964. 35. lábjegyzet, 52.

Ezt a sikertelenséget némileg ellensúlyozta, hogy 1847 őszén megválasztották Zólyom szabad királyi város országgyűlési képviselőjének.³⁷ Tekintélyes emberként térhetett vissza „elűzetésének” színhelyére, Pozsonyba. Ám a sikert nem ismertségének vagy népszerűségének köszönhetette. Még 1846-ban megtetszett neki Zólyom vármegye egykori alispánjának, Mikuláš Ostrolúckynak 18 esztendőös lánya. Udvarolni kezdett a csinos Adélnak. Így az apja rábírta Zólyom városatyáit, hogy – az intelligensnek és reményteljesnek látszó – Štúrt jelöljék követnek az utolsó rendi gyűlésbe.³⁸ Felszólalásaiiban a magyar diplomatikai nyelv mellett szorgalmazta: az anyanyelvben való művelődés és az anyanyelven történő oktatás jogát az elemi iskolákban, tanítóképzőkben, felsőbb iskolákban és az egyházi életben. A szlovák többségű vármegyékben a szlovák nyelv használatát kívánta az írásos ügyintézésben.

A radikális és meghasonlott Štúr

Ezek a szerény kérések nemcsak a szlovák nemzeti mozgalom általános gyengeségét tükrözték, hanem azt is, hogy Štúrék a közeli jövőben nem számítottak forradalomra!³⁹ Ám a márciusban támadt új helyzetben ők is kidolgozták nemzeti programjukat, amelyben már olyan politikai követelések is megjelentek, amelyek egyenjogúságot és nemzeti autonómiát kívántak, beleértve Magyarország esetleges föderalizálását is.⁴⁰ Az események radikalizálódásával együtt 1848 nyarára a „megegyezni vagy szakítani” dilemma is megoldódott.⁴¹ Augusztus végére a triumvirátus harmadik tagja, a „magyarbarát” Hodža is az utóbbi mellett döntött. A magyar kormány május 10-e (a szlovák nemzeti program elfogadása) után már egyébként is köröz-

³⁷ Követté választásáról lásd: *Hurban* 517–520.

³⁸ *Juríček* 128–129.

³⁹ Lásd pl. *Pauliny-Tóth Vilmos*: A szabadság kora és a legújabb változások. In: 1848–1849. évi iratok a nemzetiségi megbékélésről. Kiadja a magyar–román és a magyar–jugoszláv társaság. H. n., é. n. [1948] 50.

⁴⁰ A nemzeti petíciók magyar szövegét lásd *Spira György*: A nemzetiségi kérdés a negyvennyolcas forradalom Magyarországon. Kossuth, Bp. 1980. 152–153. és 163–166.; A tót nemzetiségi kérdés 1848–49-ben. I. A kérdés története. Írta és kiadta: *Steier Lajos*. Bp. 1937. Kiadja a Magyar Történelmi Társulat 35–36. (A továbbiakban: *Steier I.*)

⁴¹ A szakítást a legújabb „Szlovákia rövid története” is a szlovák történetírástól megszokott módon magyarázza. Roman Holec szerint – a kommunikációra való kölcsönös képtelenség mellett – kizárólag a magyar politika nemzeti kérdésben tanúsított intoleranciája „*kergette a szlovák elitet a forradalom ellenzőinek táborába – a császári Bécsbe*”. Krátke Dejiny Slovenska. Zostavila Elena Mannová. Academic Electronic Press, Bratislava. 2003. 228. (A továbbiakban: Krátke Dejiny)

tette a „szlovák triumvirátus” tagjait.⁴² 1848 nyarától tehát a magyar forradalom és a szlovák nemzeti mozgalom útjai és céljai végleg szétváltak. Szeptember végén a rövid életű szlovák fegyveres felkelésre is sor került. A felkelésben résztvevő Mikuláš Dohnány a kudarc legfőbb okának 1850-ben azt tartotta, hogy: „A szlovák nemzet még nem volt annyira érett és felnőtt, hogy egyszerre felkelhetett volna...”⁴³

Štúr államjogi-politikai szemléletében 1848 végétől újabb változás történt. Átmeneti radikalizmusát, „föderalista ausztroszlavizmus”-át ismét konzervatív dinasztiahűség, egyfajta „reform konzervativizmus” váltotta fel. Ez összefüggésben volt azzal, hogy 1848 októberében a belügyekért felelős Franz Stadion gróf olyan tervezetet tett közzé, amely Magyarországot nemzeti-önkormányzati egységekre osztotta fel. Ezek egyike lett volna a felső-magyarországi szlovák etnikai régió. Az 1848. május 10-i lipcsei nemzeti program tehát néhány hétig megvalósíthatónak látszott!⁴⁴

1848 végéig Štúr még elfogadott volna egy Habsburg vezetésű, de szláv dominanciájú birodalmat, egy – cseh és délszláv érdekeknek megfelelő – föderációt. Vagyis a nyári és az őszi hónapokban – a szlovák nemzet egyenjogúságának elismerése esetén – még nem kérdőjelezte meg határozottan a magyar állam területi integritását. Az osztrákok oldalán folytatott téli és nyári hadjárat idején viszont politikai és katonai elképzeléseit – társaihoz hasonlóan – már a bécsi udvari politikához igazította, az osztrák érdekeknek rendelte alá. A hurbanista felkelők, ahogyan a magyarok ellen fegyvert ragadókat nevezték, többek között a bányavidék elfoglalásában is részt vettek. Korabeli megítélésüket jól mutatja a kiragadott eset. 1849. február elején Štúr néhány napig Besztercebányán időzött. A város hányatott életét naplójában megörökítő Zipser Keresztély Andrásnak sem Štúrról, sem a szlovák

⁴² A három nyelven megjelent „Hurban, Hodzsa és Štúr személyes leírásuk” című körözhelyben a következő olvasható. „I. Hurban. Termete középsz. sovány. Arcza hosszukás, barna. Orra szabályszerű, kisé hegyes. Szeme kék. Haja barna. Kora 30 körül. Új hírek után viselt nagy szakált és hamis rendeket. II. Hodzsa. Termete magos, sovány. Arcza hosszukás sárgás setét barna 's tiszta, szája nagy. Orra kisé széles. Szeme fekete. Haja egészen fekete. Kora 37 körül. III. Štúr. Termete magos, sudár. Arcza hosszukás, inkább piros. Haja gesztenye színű, van bajusza és szakála. Kora legfelyebb 34 eszt. A fent érintett Lázitók elfogattása esetére, az őket illető törvényhatóságnak beszołgáló egyén általam 100 pengő forintokkal jutalmaztatni fog. Beniczky Lajos Orsz. Biztos”. A körözhely fényképét közli: Hučko 166. – A triumvirekkel kapcsolatban lásd Szemere Bertalan 1848. június végi intézkedéseit. In: Steier II. 26–27. dokumentum, 56–58.

⁴³ Mikuláš Dohnány – Samuel D. Štefanovič: Slovenské povstanie 1848–1849. Tatran, Bratislava. 1988. 128.

⁴⁴ A szemléletváltozásra lásd: Dupkala 1997. 81. – A legújabb „Szlovákia rövid története” egyik szerzője, Roman Holec szerint a szlovák mozgalom vezetői Stadion tervezetének hatására döntöttek a Béccsel való együttműködés és a szlovák etnikai régió magyar államból történő kiszakítása mellett. Krátke Dejiny 229.

önkéntesekről nem volt jó véleménye. Sajnálkozva írt a szedett-vedett hurbanistákról, akiket „nyomorult egy nép”-nek nevezett. A naplóíró szerint nemcsak Štúr gondolkodása, hanem öltözete is kettősséget mutatott. „Kék kabátot viselt s szürke nadrágot s oldalán acél kardot. Fején kerek kalapot vörös, fehér és kék tollakkal; gomblyukában császári jelvényeket – tehát kétszínű ember, császári vagy tót”. Szokásához híven szidta Kossuthot és a magyarokat, és önkéntes fegyverfogásra szólított fel.⁴⁵

Štúréknak nemcsak Stadionban, hanem az 1849. március 4-i „oktrojált alkotmány”-ban is csalódniuk kellett, hiszen a szlovák etnikai régióknak még korlátozott területi autonómiát sem biztosított. Nagyon csalódottak voltak. 1849 novemberében Pozsonyban még részt vettek a szlovák fegyveresek leszerelésénél. Ezután Štúr átmenetileg Hurban falujában, Brezován időzött, majd 1849 karácsonya előtt hazatért Modorba, ahol visszavonultan, megkeseredett emberként, egyfajta belső száműzetésben töltötte napjait. Az osztrák kormány mindkettőjüket megbízhatatlan személynek tartotta, rendőri felügyelet alá helyezte.⁴⁶ Néhány társuktól eltérően nem kaptak magas vezetői megbízatást sem. Hurban annak is örülhetett, hogy lelkész maradhatott Hlubokán. Egyedül a forradalom alatt keletkezett anyagi kára megtérítését kérte. Štúr is csak az édesapját megillető nyugdíj folyósítását igényelte. 1850 augusztusában szerette volna ugyan elérni régi újságja kiadását Nagyszombatban, de az osztrák hatóságok – a cseh nyelvhez továbbra is ragaszkodó Kollárék közbenjárására – nem engedélyezték egy szlovák nyelvű újság újbóli megjelenését.⁴⁷

Ezekben a hetekben-hónapokban egyéb megrázkódtatások is érték. 1851 januárjában meghalt Karol bátyja. A hét kiskorú árva gyámolítását magára vállalta, noha anyagiakban hiányt szenvedett. Ez év nyarán az édesapját is eltemette. 1853. március közepén tifuszban elhunyt szomorú életének egyetlen vigasza, az imádott nő, Adél is. Az édesanyja augusztusban távozott az élők sorából.⁴⁸ Pszichikailag és fizikailag teljesen összetört. Gyógykezelésre szorult, de tovább dolgozott, noha már 1851-ben eldöntötte, hogy akkor sem vállal hivatalt, ha kecsegtető ajánlatot kap. Fontosabbnak tartotta belső békéjének és alkotói szabadságának megőrzését. Így 1852-ben nem vállalta el a titkári hivatalt a pozsonyi országos bíróságon. Nem engedett a belgrádi egyetem csábításának sem, ahová a politikai tudományok

⁴⁵ Dr. Zipser Keresztély András naplója 1848. november 14.–1850. január 7-ig. In: *Jurkovich Emil: Történeti tárczák*. Hungária Könyvnyomda, Besztercebánya. 1910. 120–121.

⁴⁶ *Matula: L. Štúr*. 1956. 56. – Hučko ezt Steier Lajosra pontatlanul hivatkozva állítja: 202.

⁴⁷ *Hučko* 202., 211.

⁴⁸ *Hučko* 211., 217–218.; *Matula: L. Štúr*. 1956. 56–57.

professzorának hívták.⁴⁹ Sajtó alá rendezte és 1853-ban kiadta verseinek gyűjteményét „Dalok és énekek” („Spevy a piesne”) címmel. Ugyanebben az évben jelent meg a „Szláv népdalok és népregék” („O národních písnič a pověstech plemen slovanských”) című cseh nyelvű munkája Prágában.

A kiábrándult és politikai tévútra került Štúr 1851 végére befejezte utolsó politikai munkáját, amelyet Konsztantyin Nyikolajevics főherceg (a leendő II. Sándor cár öccse) figyelmébe ajánlott. „A szlávság és a jövő világa” („Das Slawenthum und die Welt der Zukunft”) szerint Nyugat-Európa szétesőben van. A katolicizmus és a protestantizmus válsága, a felforgató szocialista, kommunista és liberális tanok terjedése, illetve a parlamentarizmus bohózzattá válása stb. megtették a hatásukat. De „ott a távoli Keleten, ott van a szélesen elterülő szláv nép, ott van a jövő nemzete”!⁵⁰ Keleten felemelkedőben van Európa és a szláv világ megújítója és megmentője: a független, önkényuralmi, pravoszláv, „romlatlan” faluközösségeken (obscsinákon) nyugvó katonai-politikai nagyhatalom, a cári Oroszország. Idealizált, egyoldalú ismereteit jórészt orosz barátai könyveiből és információiból szerezte. A szlavofilok („szlávbarátok”) vezetőivel, élükön Homjakovval, valamint az orosz kormányideológia („hivatalos népiesség”) képviselőivel, Sevirjovval és Pogogyinnal jó kapcsolata volt, szellemi-politikai befolyásuk alá került.⁵¹

A meghasonlott Štúrt négy évvel később váratlanul ragadta el a halál. 1855 végén titokban M. Obrenović szerb fejedelemnél járt. December 22-én a kísérőjével hazafelé tartott. A fagyott, havas földön át akart ugrani egy nem túl széles árkot. Megcsúszott és olyan szerencsétlenül esett el, hogy a vállán lógó puská a földhöz ütődött. A fegyver elsült és a lövedék a lábába fúródott. Három hétig tartó szenvedés után 1856. január 12-én hunyt el. Még nem volt 41 éves.

⁴⁹ *Juríček* 209–211.; *Hučko* 202.

⁵⁰ Z diela „Slovanstvo a svet budúcnosti”. In: *Vybor zo spisov Ľudovíta Štúra*. Turč. Sv. Martin. 1931. 152.

⁵¹ *Matula*: Ľ. Štúr. 1956. 62.